

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВИХОВАТЕЛЯ ДО КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Постановка проблеми. Дошкільний вік характеризується складністю і багатоплановістю міжособистісних стосунків. Педагогічна практика свідчить, що з конфліктними ситуаціями серед дітей дошкільного віку вихователі стикаються дуже часто. Практично у кожній групі дошкільного закладу розгортається складна й драматична картина міжособистісних стосунків дітей. Дошкільнята дружать, сваряться, миряться, ображаються, ревнують тощо. Конфлікти у цей віковий період пов'язані з ігровою діяльністю, коли у дитини не достатньо сформовані ігрові навички. Зазвичай зовнішні конфлікти у дошкільників мають тимчасовий, ситуативний характер та вирішуються самими дітьми. Вони виступають регуляторами повноцінних відносин дітей. Важче вирішуються внутрішні конфлікти між дитиною та однолітками. Тому що вони провокуються самою діяльністю, тобто протиріччями між вимогами однолітків та об'єктивними можливостями дитини у грі або різними мотивами у грі дитини та однолітків. У результаті чого дитина не може задовольнити свої потреби, а одже погіршується і її внутрішній емоційний стан. Незадоволеність домінуючих потреб може призвести до порушення у розвитку емоцій, мотивів поведінки дитини.

Експериментальні дослідження виявили, що у 3-4 віці зростає кількість конфліктів, які вирішуються позитивно. Тому саме з цього віку дорослий, зокрема вихователь, має давати дітям зразок конструктивного вирішення конфліктної ситуації. Практика свідчить, що діти зазвичай засвоюють від дорослих неконструктивні форми розв'язання конфліктів. Таким чином, формування конфліктної компетентності особистості є досить важливою проблемою, яку необхідно розв'язувати якомога раніше.

Аналіз попередніх досліджень. Над проблемою дослідження конфліктів у дітей дошкільного віку працювали чимало науковців, зокрема: Я. Коломінський, Б. Жизневський у своєму дослідженні виявили типові причини, які призводять до конфліктів на різних етапах дошкільного дитинства, способи впливу дошкільників один на одного під час конфлікту; С. Кіршбаум виділив типи реагування вихователів на конфлікт; А. Рояк виділила причини конфліктів дошкільників у залежності від рівнів оволодіння ними ігровою діяльністю; М. Комісарик, В. Коцко описали шляхи вирішення конфліктів у грі дошкільників; М. Тютюнник досліджувала конфлікти дітей у творчих іграх.

Проте, як свідчать наші дослідження, переважна частина наукових праць присвячена проблемам конфліктів у дошкільному віці, подоланню труднощів характеру та поведінки дитини. Натомість підготовці майбутнього вихователя до розв'язання цієї проблеми приділяється значно менше уваги.

Мета статті – висвітлити теоретико-методичні аспекти, що формують готовність майбутнього вихователя до конструктивного вирішення конфліктів, які виникають між дошкільниками в умовах ігрової, трудової діяльності, на заняттях та під час виконання режимних процесів.

Виклад основного матеріалу. Проблема конфліктів є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Оскільки кожна дитина унікальна, має свої власні інтереси – то уникнути конфліктів неможливо. Участь у конфліктах виступає як неминучий момент дорослішання, через подолання внутрішніх і зовнішніх конфліктів відбувається формування особистості дитини. Ефективність подолання конфлікту залежить від психологічної готовності протистояти йому й від уміння управляти своїми емоціями у складних ситуаціях. Тобто у людини має бути готовність до вирішення конфлікту конструктивно.

Перебудова сучасної системи виховної діяльності у плані різнобічного й гармонійного розвитку вимагає від вихователя особливої уваги до дитини на переломних етапах її психічного та соціального розвитку. Вихователь має бути готовий не тільки долати труднощі, що виникли, а й створювати умови, які б блокували виникнення подібних труднощів, не допускати їх трансформацію у конфлікти, які можуть сповільнювати й деформувати процес становлення особистості дитини.

Розглянемо коротко базові поняття, які стосуються теми нашого дослідження. Поняття готовності будь-якої діяльності не має однозначного трактування. Дослідники трактують поняття «професійна готовність» у різноманітних аспектах. Готовність розглядається науковцями як складне соціально-педагогічних явище, що містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості й систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій. Професійна готовність як якісне новоутворення формується тільки у процесі певної діяльності. Готовність до виховної діяльності визначається, перш за все, професійною направленістю. Структура професійної готовності включає наступні взаємопов'язані та взаємообумовлюючі компоненти: мотиваційно-особистісну готовність, що проявляється у спрямованості особистості і виражає її потреби, прагнення, моральні якості; змістовну готовність, що характеризується необхідним обсягом знань, умінь, навичок і їх особистісним осмисленням; діяльнісну готовність, яка діагностується через уміння, що проявляються зовні, і навички.

Традиційно конфлікт розуміють як процес різкого зіткнення, загострення протилежно направлених цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії [4, с. 393]

Конфлікти дітей – це не просто негативні явища у дитячому житті, це особливі, значущі ситуації спілкування, які виконують соціалізуючу функцію на відповідному етапі формування особистості [4, с. 199]. Підхід до конфлікту як до чинника, що детермінує процес особистісного зростання, заснований на теоретичному положенні про інтеріоризацію як основний механізм набуття суб'єктивного внутрішнього світу. Виступаючи формою зовнішньої протидії, зіткнення думок, оцінок і способів поведінки, завдяки рефлексії, конфлікт може породжувати внутрішні суперечності, сумніви, боротьбу мотивів як атрибуту «складного» внутрішнього світу особистості [там само, с. 193].

Н. Гришина наголошує на тому, що конфлікти – при правильному підході – можуть стати ефективним фактором педагогічного процесу, виховного впливу на дітей [1, с. 488].

Експериментальні дослідження під керівництвом Я. Коломинського, В. Жизневського показали, що при виникненні ігрового конфлікту діти впливають один на одного: фізично, опосередковано, психологічно, словесно, погрозами і санкціями, аргументами. Дослідники переконані у тому, що переломним моментом у розвитку спільної гри дітей є середній дошкільний вік, коли при виникненні ігрового конфлікту засоби «словесного впливу» вперше починають переважати над засобами відкритого тиску й конфлікт як відкрита конфронтація із застосуванням фізичної сили певним чином еволюціонує і перетворюється у словесну суперечку [3, с. 40].

Поведінку в конфлікті дошкільника можна розглядати як результат навчання. Дитина наслідує взірці взаємодії в конфлікті, які їй пропонують дорослі. Зупинимось детально на типах реагування вихователів. Так Є. Кіршбаум виділила наступні типи реагування педагогів на конфлікти:

- «репресивні заходи» – педагоги виявляють готовність до відторгнення негативних реакцій вихованців (їх звинувачень, докорів і т.д.) та вживання репресивних заходів щодо винуватця;
- «ігнорування конфлікту» – прагнення до витіснення неприємної інформації, продовження своєї діяльності, яке відображає установку «зі мною такого бути не може»;
- «рольовий вплив» – наміри розв'язати конфлікт у межах рольового впливу;

– «з'ясування мотивів» – виражається готовність до уточнення, розуміння поведінки учня;

– «стимул до власних змін» – поява бажання щось змінити у своїй поведінці, своєму ставленні, тобто конфлікт сприймається як інформація щодо необхідності скорегувати власну поведінку;

– «рефлексія» – висловлювання почуттів, які переживаються [2].

Вирішити конфлікт – це його локалізувати або усунути. Критеріями конструктивного вирішення конфлікту є міра вирішення протиріччя, що лежить в основі конфлікту. У психолого-педагогічній практиці виділяють три основні стратегії вирішення [конфліктів](#):

1. Стратегія ігнорування. Дошкільнята здобувають певний досвід соціального конфлікту, але вони не одержують досвід соціального примирення. Більшість розбишак не розуміють, чому їх тягне битися. Якщо ігнорувати дитячі бійки, то вони будуть відновлюватися знову й знову. Якщо не допомогти ворогуючим сторонам почути й зрозуміти один одного, самі вони цього, як правило, не навчаться.

2. Стратегія придушення і покарання. Найбільш проста і поширена стратегія: насварити, розвести по кутках, покарати, викликати батьків. Така стратегія призводить до того, що явні конфлікти загасають, але деякі дошкільнята роблять з цього висновок, що з'ясовувати стосунки за допомогою кулаків потрібно не на очах дорослих.

3. Стратегія співробітництва. Найскладніша й найефективніша стратегія, яка полягає в тому, що дорослий допомагає дітям розібратися у їхніх внутрішніх переживаннях, які призвели до бійки, і разом з ними намагається знайти різні способи примирення [6].

Це нам дає підстави ще раз підкреслити важливість підготовки вихователя до конструктивного вирішення конфліктів у дітей дошкільного віку, оскільки конфлікти між дітьми можуть стати ефективним інструментом виховного процесу.

Практика свідчить, що до деяких дошкільників вихователі ставляться упереджено, неправильно інтерпретуючи прояви конфліктної поведінки. Окремі діти не бажають щонебудь робити, здійснювати певні дії; бажають володіти чимось; непокірні режиму, проханням, вимогам; відмовляються від їжі або спілкування; проявляють агресію, демонстративну примхливість. Тривалі, нерозв'язані конфлікти негативно впливають на міжособистісні стосунки дітей, соціально-психологічний клімат у групі.

Зазвичай у конфлікті дошкільників вихователі беруть на себе роль третейського судді або арбітра. Винного у суперечці засуджують або карають, а такі негативні аспекти у поведінці дітей, як агресія, брехня залишаються поза увагою. Неконструктивні типи реакцій провокують переростання ділових конфліктів в емоційні, які призводять до зростання емоційного напруження, підвищення рівня тривожності. Неконструктивним вважається готовність вихователя до відкидання негативних реакцій вихованців та вжиття репресивних заходів щодо винуватця; прагнення до витіснення неприємної інформації; неприймання конфлікту. Ігнорування таких фактів вихователем призводить до підвищення конфліктогенності навчально-виховного середовища, що стає основою формування конфліктної спрямованої особистості.

Так як, вихователю відводиться роль спостерігача-посередника, то його головна мета – цілеспрямований вплив на усунення причин, що спровокували конфлікт, профілактика поведінки учасників конфлікту, забезпечення нормального обміну переважно вербальними діями учасників конфлікту, щоб вони слухали й чули один одного. Тому для педагога в конфлікті важливий не сам предмет конфлікту, а формальна сторона взаємодії, тобто його організованість [5, с. 79]. Стаючи [посередником](#) у вирішенні дитячих конфліктів, педагог має враховувати їх характерні особливості. Така ситуація вимагає від вихователя уміння діагностувати симптоми конфліктних відносин, емоційного дискомфорту дитини серед однолітків. У дошкільному закладі можуть створюватися умови, які негативно будуть впливати на маленьку особистість. Дитина може опинитися у ситуації самотності серед дітей. Такі діти не в змозі вирішити це самотійно, тому

потребують особливого, індивідуального підходу, потребують допомоги дорослого з налагодження повноцінних відносин з однолітками. Подолання конфліктів між дошкільниками полягає у створенні таких об'єктивних умов вихователем, коли дитина буде поставлена перед необхідністю розвивати в собі певні позитивні якості.

Проблема ускладнюється тим, що до дитячого виховного закладу приходять діти з неоднаковим емоційним світовідчуттям, неоднорідними домаганнями і, водно час, з різними вміннями й можливостями. У результаті кожен по-своєму відповідає вимогам вихователя й однолітків.

Досвід вивчення різних конфліктів вказує на те, що не всі конфлікти можна попередити, тому одним з найважливіших у психології конфліктів є навчання засобам, конструктивним виходам та психотехнологіям їх вирішення. Для того, щоб вихователь зміг навчати вихованців конструктивним формам вирішення конфлікту, він сам має володіти прийомом і навичками конструктивного виходу з міжособистісного конфлікту. Тому майбутньому вихователю потрібно опанувати системою технологій оцінки, вимог, підтримки, успіху, захисту, тобто технікою педагогічного спілкування. Важливим є вміння пояснення, обговорення конфліктних ситуацій. Таке обговорення вчить аналізувати конфлікти, знаходити причини їх виникнення й шукати конструктивні способи виходу зі складних ситуацій взаємодії. При «мовленнєвому» освоєнні конфлікту виробляється вміння висловлювати свою думку, свої потреби у конфліктній ситуації словами, а це сприяє формуванню навички конструктивної взаємодії у конфліктних ситуаціях.

Спираючись на можливості дитини, на розуміння механізмів, які впливають на її поведінку в конфлікті, майбутні вихователі мають вміти знаходити адекватні способи підтримки його прагнення успішно вийти з конфлікту.

Нами було проведено опитування серед студентів інституту педагогіки, психології та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, напряму підготовки «Дошкільна освіта». Мета опитування – з'ясувати, як вихователь має реагувати на міжособистісні конфлікти у дітей дошкільного віку. Аналіз відповідей засвідчив, що більшість студентів (45 %) вважають, що вихователь має припинити конфлікт, тобто за допомогою застосування санкцій щодо дитини, вживання репресивних заходів щодо винуватця. Приблизно 40 % студентів висловили готовність проводити роз'яснювальні бесіди (але бесіди не включали з'ясування мотивів поведінки вихованців, використовувалися слова «гарно – негарно», «можна – неможна»). Приблизно 15 % студентів готові просто ігнорувати конфліктні ситуації, пояснюючи це тим, що це така особливість дошкільного віку (сваритися і швидко миритися) і діти самі у змозі розібратися. На нашу думку, це пов'язано, насамперед, з тим, що майбутні вихователі просто не знають, як реагувати на конфліктну ситуацію і як її трансформувати в ефективний виховний вплив на дітей.

Для підготовки майбутнього вихователя до конструктивного вирішення конфліктів у дітей дошкільного віку ми вважаємо доцільним у процесі вивчення циклу психологічних дисциплін враховувати наступне:

1. Формувати у студентів готовність до вирішення конфлікту. Підготовка до вирішення конфліктів – процес тривалий. Готовність до конструктивного вирішення конфлікту означає наявність у студентів розвинених здібностей самостійно оцінювати на основі здобутих психологічних знань свої індивідуальні особливості й можливості, рівень власної конфліктності, міру прояву своїх особистісних якостей і уміння взяти на себе відповідальність за вирішення конфлікту.

2. Студенту необхідно розширити обсяг знань про конфлікт, розвивати уміння й навички у конструктивному вирішенні конфлікту.

3. Формувати уміння попереджати конфлікт: визначати перехід спілкування у передконфліктну або конфліктну стадію; розуміти, вислуховувати партнера, об'єктивно оцінювати ситуацію.

4. Формування досвіду з вироблення індивідуального стилю поведінки під час конфлікту.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що найбільш ефективно сприяють підготовці майбутнього вихователя до конструктивного вирішення конфліктів у дошкільному віці такі види діяльності:

1. Аналіз реальних міжособистісних конфліктів для встановлення порядку врегулювання або вирішення; виділення завдань і проблем, що підлягають первинному вирішенню.

2. Модифікування власної поведінки у ситуаціях, що викликають агресію.

3. Уміння обговорювати проблему, коли кожен висловлює своє розуміння того, що відбувається.

4. Вивчення особливостей конфліктної поведінки у дошкільному віці для того, щоб розрізнити неслухняність від конфліктності.

5. Складання сценаріїв дидактичних ігор, які сприяють формуванню доброзичливого характеру і які спонукають до діалогу, до висловлювання власних почуттів.

6. Написання казок, які можна використовувати у казкотерапії.

7. Вивчення форм роботи з батьками для спрямування їхніх зусиль на збільшення словникового запасу дитини, розвитку у неї спостережливості, умінь аналізувати

Література:

1. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. / Н.В. Гришина. – СПб.: Питер, 2008. – 544 с.
2. Киршбаум Э.И. Психолого-педагогический анализ конфликтных ситуаций в педагогическом процессе. Дис. ... канд.психол.наук. / Э.И. Киршбаум. – Л., 1986. – 156 с.
3. Коломинский Я.Л. социально-психологический анализ конфликтов между детьми в игровой деятельности / Я.Л.Коломинский, В.П. Жизневский // Вопросы психологии. – 1990. – №2. – С.35-42.
4. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту: теорія я сучасна практика: Навчальний посібник. / Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 416 с.
5. Мухина В.С. Психология дошкольника. / В.С. Мухина - М: Просвещение, 2000. – 239 с.
6. Смирнова Е.О. Межличностные отношения дошкольников: Диагностика, проблемы, коррекция/ Е.О. Смирнова, В.М. Холмогорова - М.: Владос, 2003. - 160 с.

У статті розглядаються питання підготовки майбутніх вихователів до вирішення конфліктних ситуацій конструктивним шляхом з урахуванням психологічної та педагогічної складової. Проаналізовано психолого-педагогічні фактори, які сприяють ефективності професійної підготовки фахівців у цьому напрямку.

Ключові слова: конфліктна ситуація, готовність, професійна підготовка, педагогічні форми, методи, психолого-педагогічна підготовка.

В статье рассматриваются вопросы подготовки будущих воспитателей к разрешению конфликтных ситуаций конструктивными методами с учетом психологической и педагогической составляющей. Проанализировано психолого-педагогические факторы, которые способствуют эффективности профессиональной подготовки специалистов в этом направлении.

Ключевые слова: конфликтная ситуация, готовность, профессиональная подготовка, педагогические формы, методы, психолого-педагогическая подготовка.

The article is devoted to the problem of training of future educator how to solve the problem according to psychological and pedagogical constituents. The article shows the psychological-pedagogical factors that make training more effective.

Keywords. Conflict situation, readiness, professional preparation, pedagogical forms, methods, psychological-pedagogical preparation.